

ÜSKÜPLÜ ABDÜLFETTAH RAUF EFENDİ’NİN KLASİK TÜRK EDEBİYATI GELENEĞİ ÇERÇEVESİNDE YAZDIĞI ŞİİRLERİNDE NAZIM ŞEKLİ OLARAK GAZEL

Cüneyt Nur

Dr., Uluslararası Balkan Üniversitesi, cuneytnur@trakya.edu.tr

ORCID: 0000-0001-9284-4638

DOI: <http://doi.org/10.51331/EB10CN>

GİRİŞ

Osmanlı Devleti’nin hakimiyetine girdiği 14. yüzyılın sonlarından itibaren Balkan bölgesinde ve bu bölgenin önemli bir parçası olan bugünkü Makedonya topraklarında İslam inancı, Türkçe, Müslüman Türk kültürü ve bu kültür ve inancın bir ürünü olan klasik Türk edebiyatı geleneği derin kökler salmıştır. Osmanlı hakimiyetinde kaldığı yaklaşık beş yüz elli yıllık dönem içinde Makedonya’da klasik Türk edebiyatı veya Divan edebiyatı geleneğine bağlı olarak şiirler yazan çok sayıda alim, şair ve edip yetiştiği gibi, Osmanlı sonrasındaki dönemde de yazdıkları şiirleriyle

İslam inancını yaşatmış ve klasik Türk edebiyatı geleneğini sürdürmeye çalışan önemli şahsiyetler yetişmiştir. Osmanlı sonrası dönemde Balkanlarda, özellikle bugünkü Makedonya topraklarında İslâm inancını ve yazmış olduğu şiirleriyle Türkçeyi ve klasik Türk edebiyatı geleneğini yaşatan ve Türk-İslam geleneğine ait tüm bu değerlerin günümüz nesillerine ulaşmasını sağlayan en önemli şahsiyetlerden biri şüphesiz ki Üsküplü Abdülfettah Rauf Efendi'dir.

Bir şiirinde “şîrîn vatan”¹ olarak ifade ettiği Osmanlı Devleti'nin henüz bir parçası iken Üsküp'te 1910 yılında doğmuş ve yine aynı şehirde 1963 yılında vefat etmiş olan Abdülfettah Rauf Efendi, yaşadığı zaman dilimi itibarıyla esasında Balkan Türk edebiyatının Osmanlı sonrası dönemi âlim ve şairlerinden biri sayılmaktadır. Bununla birlikte o, hayatı boyunca bir Osmanlı aydını olmanın gururu ve şuurunu taşımış ve bunu şiirlerine de aksettirmiştir.

Makedonya'daki Osmanlı bakiyesi bir eğitim müessesesi olan Meddâh Medresesi'nde dinî ilimlere hâkim bir din adamı olarak yetişen ve aynı zamanda Arapça ve Farsçaya da geniş vukufiyeti olan Abdülfettah Rauf Efendi, Osmanlı ilmiyesine mensup çoğu müderriste olduğu gibi, yoğun olarak şiirle iştigal etmiş olup arkasında büyük bir çoğunluğu klasik Türk edebiyatı geleneğine bağlı olarak aruz vezniyle yazmış olduğu yüzlerce şiir bırakmıştır.

Abdülfettah Rauf'un yazmış olduğu, fakat hayatta iken çeşitli sebeplerden dolayı yayınlanamayıp vefatından ancak yarım asır sonra, Üsküp'te kurulan Fettâh Efendi Eğitim ve Düşünce Derneği'nin özverili çalışma ve araştırmalarıyla bulunup kitaplar

1 “*Toprağında doğuverdimse de şîrîn vatanın / Gözümün gördüğü yurt olmada yer yer zindan / Ben de bir anne pederden geliyordum ammâ / Ben esîr onlar esîrmiş başımızda düşman*”: Abdülfettah Rauf, *Yine Vatan İçin*, haz. Emre Aracı, Emrah Gökçe & Sevba Abdula (Üsküp: IDEFE Yayınları, 2021), 12.

hâlinde neşredilmiş olan bu şiirleri, kaynaklarda buradaki Türkler ve Türkçe açısından “suskunluk dönemi”² olarak değerlendirilen bu karanlık dönemin üzerindeki suskunluk ve karanlık perdesini kaldırdığı gibi, aynı zamanda divan şiiri veya klasik Türk edebiyatı geleneğinin 1960’lı yıllara kadar bu topraklarda canlı olarak yaşadığını ve başarılı örneklerini verdiğini açıkça göstermektedir.

Abdülfettah Rauf Efendi’nin hâlihazırda altı kitaplık bir külliyat hâlinde yayınlanmış toplam 494 şiiri incelendiğinde yüzde doksanına yakınının klasik Türk şiirinin temelini teşkil eden aruz vezni ile yazıldığı görülmektedir. Fettah Efendi’nin aruz vezni ile yazmış olduğu bu şiirlerinde çoğunlukla klasik Türk edebiyatı veya divan şiiri geleneğinin belirlediği nazım şekillerini kullandığı görülür. Abdülfettah Rauf’un şiirlerinde, divan şiirinin repertuarındaki yirmi nazım şekli içinden beyitlerden meydana gelen tek kafiyeli nazım şekilleri grubuna giren gazel, kaside, kıt’a, nazm gibi şekillerin yanı sıra yine beyitlerden meydana gelen fakat ayrı kafiyeli mesnevî nazım şekli ile bendlerden oluşan tek bendli ve çok bendli veya musammat nazım şekillerinden bazılarının kullanıldığı da görülmektedir. Ancak biz bu çalışmamızda daha çok klasik Türk şiirinde en çok kullanılan ve adeta divan şiirinin merkezi konumunda olan gazelin Abdülfettah Rauf’un şiirlerinde nazım şekli olarak klasik Türk edebiyatı geleneği kuralları bağlamında kullanımı üzerinde durulacaktır.

2 Suat Engüllü, *Türkiye Dışındaki Türk Edebiyatları Antolojisi: Makedonya-Yugoslavya (Kosova) Türk Edebiyatı*, cilt 7 (Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 1997).

Abdülfettah Fettah Rauf Efendi'nin Gazel Nazım Şekli ile Yazdığı Şiirlerin Klasik Türk Edebiyatı Geleneği Çerçevesinde Değerlendirilmesi

Kelime olarak “aşktan bahsetmek, kadınlarla âşıkâne konuşmak, onlarla bu tarzda dostluk ve sohbette bulunmak” demek olan gazel, edebiyat terimi olarak, ilk beyti kendi içinde, diğer beyitlerin ikinci mısraları ilk beyitle kafiyeli beyit esaslı bir nazım şeklinin adıdır.³

Türk edebiyatına 13. yüzyılda İran’dan Fars edebiyatı yoluyla geçmiş olan gazel⁴, divan şairleri tarafından en fazla itibar edilen ve kullanılan bir nazım şekli olup, adeta şairliğin derecesini bildiren bir ölçü olarak kabul edilmiştir.⁵ Nitekim Fuzûlî, Divân’ının mukaddimesinde yer alan şu beyitlerinde:

Gazel bildirir şâirin kudretin

Gazel arttırır nâzımın şöhretin

Gönül gerçi eş’âra çoh resm var

Gazel resmin it cümleden ihtiyâr

Ki her mahfilin zinetidir gazel

Hiredmendler sanatıdır gazel

Gazeliyyât ki meşhur-ı devrân ola

*Ohumakda yazmakda âsân ola*⁶

3 M.A. Yekta Saraç, *Klasik Edebiyat Bilgisi: Belâgat ve Biçim-Ölçü-Kafiye* (Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 2019), 359, 362.

4 Haluk İpekten, “Gazel”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, cilt 13 (stanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 1996), 441.

5 Saraç, *Klasik Edebiyat Bilgisi*, 362.

6 Fuzûlî, *Fuzûlî Dîvânı*, haz. Abdülhakim Kılınc, (İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, 2021), 180.

gazelin şairin kudretini bildirip şöhretini arttırdığını, her ortamın süsü olup akıllı ve anlayış sahibi insanların sanatı olduğunu, bu nedenle de diğer nazım şekillerine tercih edildiğini ifade etmektedir. Dolayısıyla divan şairleri arasında gazel yazmamış şair yoktur, denilebilir.

Türk edebiyatına bağımsız bir nazım şekli olarak girdiği 13. yüzyıldan 19. Yüzyıla kadar klasik Türk edebiyatında veya divan şiirinde hiçbir değişiklik yapılmadan yüzyıllarca kullanıldığı gibi, Türk edebiyatının modernleşmeye başladığı 19. yüzyıl Türk şiirinde ve Tanzimat sonrası Türk edebiyatında da iç yapı ve muhtevadaki değişme ve dağılmalara rağmen en çok tercih edilen ve kullanılan bir nazım şekli olma vasfını muhafaza etmiştir. Servet-i Fünûn edebiyatına kadar Tanzimat sonrası dönemde şiir söyleyen her Türk şairi gazel nazım şekliyle en az birkaç şiir yazmıştır. Daha sonraları Batı edebiyatına veya serbest şekillere yönelmiş şairlerimiz dahi, gençlik ve yetişme devrelerinde bu şekli mutlaka denemişlerdir. Devrin gazete ve mecmualarının edebiyat köşelerinde yer alan yeni yetişen genç şair ve şiir heveslisi olanlara ait şiirlerin ekseriyetini gazeller teşkil etmektedir.⁷

Gazel nazım şeklinin, Balkan Savaşlarından sonra, hayatlarını Osmanlı Devleti ya da Türkiye sınırları dışında kalan Balkan coğrafyasında sürdüren bazı Türk şairlerinin şiirlerinde de İkinci Dünya Savaşı sonrasında bile büyük ölçüde kullanılmaya devam ettiği söylenebilir. Bu anlamda aruz vezniyle yazdığı şiirleriyle Balkan veya günümüz Makedonya coğrafyasında Divan şiiri geleneğini vefat ettiği 1963 yılına kadar yaşatan, dolayısıyla bir anlamda klasik Türk edebiyatının bu topraklardaki en son temsilcisi sayılabilecek Abdülfettah Rauf Efendi'nin de bu geleneğe bağlı olarak yazdığı şiirlerinde, gazel nazım şeklini ciddi oranda kullandığı görülmektedir. Nitekim *Yine Vatan* ve *Zulmetten Nûra*

7 M. Fatih Andı, "Tanzimat Sonrası Türk Şiirinde Nazım Şekli Olarak Gazel", *Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi-TÜDED*, Yıl 1993, Cilt: 26 , 1 - 10, 31.07.2012, 2.

adlı şiir kitapları hariç diğer bütün şiir kitaplarının sonunda “Gazel” başlığı ile yazılmış şiirler yer aldığı gibi, söz konusu tüm şiir kitaplarında çeşitli adlar altında yer alan birçok şiirin de gazel nazım şekliyle yazıldığını görmek mümkündür.

Abdulfettah Rauf’un bizim tespitlerimize göre aruz vezniyle yazmış olduğu 439 şiirin 116’sı (%26,42) *gazel* nazım şekliyle kaleme alınmıştır. Şairin yayınlanmış olan altı şiir kitabında aruz vezniyle yazılmış olan şiirlerine bu gözle bakıldığında *Garâmî Parçalar*⁸ şiir kitabında 52 şiirin (%35,37), *Zulmetten Nûra*⁹ şiir kitabında 16 şiirin (%20,77), *Na’t ve Münâcât*¹⁰ kitabında 13 şiirin (%25,49), *Vardar*¹¹ şiir kitabında 12 şiirin (%17,91), *Yine Vatan İçin*¹² kitabında aynı şekilde 12 şiirin (%32,43) ve *Ey Yurdum*¹³ şiir kitabında 11 (%16,92) şiirin gazel nazım şekliyle yazıldığı görülmektedir.

Klasik Türk edebiyatının en önemli nazım şekillerinin başında gelen gazelin, kendine has belli başlı hususiyetleri vardır. Çalışmamızda klasik Türk şiirindeki gazel nazım şeklinin bu belli başlı hususiyetlerini nazar-ı dikkate alarak, adları geçen altı şiir kitabındaki gazel nazım şekliyle yazdığı şiirlerini şekil bakımından değerlendireceğiz.

8 Abdulfettah Rauf, *Garâmî Parçalar*, haz. Emrah Gökçe, Emre Aracı ve Sevba Abdula (Üsküp: IDEFE Yayınları, 2022).

9 Abdulfettah Rauf, *Zulmetten Nûra*, haz. Emrah Gökçe, Emre Aracı ve Sevba Abdula (Üsküp: IDEFE Yayınları, 2022).

10 Abdulfettah Rauf, *Na’t ve Münâcât*, haz. Emrah Gökçe, Emre Aracı ve Sevba Abdula (Üsküp: IDEFE Yayınları, 2023).

11 Abdulfettah Rauf, *Vardar*, haz. Emrah Gökçe, Emre Aracı ve Sevba Abdula (Üsküp: IDEFE Yayınları, 2023).

12 Abdulfettah Rauf, *Yine Vatan İçin*, haz. Emrah Gökçe, Emre Aracı ve Sevba Abdula (Üsküp: IDEFE Yayınları, 2023).

13 Abdulfettah Rauf, *Ey Yurdum*, haz. Emrah Gökçe, Emre Aracı ve Sevba Abdula (Üsküp: IDEFE Yayınları, 2023).

Gazel, beyitlerle yazılan bir nazım şekli olup birinci beyti *mu-sarradır*, yani mısraları birbiriyle kafiyevidir. Birinci beyitten sonra gelen diğer beyitlerin birinci mısraı kafiyesiz (serbest), ikinci mısraları ise birinci beyitle kafiyevidir. Buna göre gazelin kafiye örgüsü genellikle “aa / xa / xa / xa / xa ...” şeklinde devam etmektedir.

Abdül Fettah Rauf Efendi’nin gazel nazım şekliyle yazmış olduğu şiirler ele alındığında bazı istisnaları hariç hemen hemen hepsinde, gazelin klasik Türk edebiyatındaki nazım birimi ve kafiye örgüsü ile ilgili olan bu en önemli hususiyetlerin dikkate alındığı görülmektedir. Fettah Efendi’nin yukarıda adları geçen şiir kitaplarındaki şiirleri bu açıdan dikkatle incelendiğinde kitaplarda doğrudan beyitler hâlinde gazel başlığı altında verilen ve yahut değişik adlarla gazel nazım şekliyle yazıldığı açıkça anlaşılan şiirlerinin yanı sıra kitaplarda dörtlük veya bendler hâlinde yazılmış bazı şiirlerin de kafiye örgüsünden aslında beyitlerle yazılmış birer gazel oldukları anlaşılmaktadır.

Buna göre *Garâmî Parçalar*’da üç dörtlük (aaxa – xaxa – xaxa) hâlinde verilen “Bir Güfte-i Perestîş”¹⁴ adlı şiiri aslında altı beyitli bir gazel (aa – xa – xa – xa – xa – xa), iki dörtlük ve üç beyit (aaxa – xaxa – xa) olarak verilen “Mahrûm-ı Mesârrım”¹⁵ adlı şiirin yedi beyitlik bir gazel (aa – xa – xa – xa – xa – xa – xa), altışar mısralık üç bend (müseddes) (aaxaxa – xaxaxa – xaxaxa) olarak verilen “Senin Cemâlin”¹⁶ başlıklı şiirin dokuz beyitli bir gazel (aa – xa – xa – xa – xa – xa – xa – xa – xa – xa), keza üç dörtlük (üçüncü dörtlüğün üçüncü mısraı tamamen eksik) ve bir beyit (aaxa – xaxa – xaxa – xa) olarak verilen “Kokladım”¹⁷ başlıklı şiirin yedi beyitlik

14 Abdül Fettah Rauf, *Garâmî Parçalar*, 16.

15 Abdül Fettah Rauf, *Garâmî Parçalar*, 46.

16 Abdül Fettah Rauf, *Garâmî Parçalar*, 49.

17 Abdül Fettah Rauf, *Garâmî Parçalar*, 54.

bir gazel (aa – xa – xa – xa – xa – xa – xa) ve yine “Tuhaf Sözlerden” başlığı altında iki dörtlük ve bir beyit (aaxa – xaxa – xa) olarak verilmiş olan şiirin de beş beyitlik bir gazel (aa – xa – xa – xa – xa) olduğu anlaşıldığı gibi; aynı şekilde *Yine Vatan*’da iki dörtlük ve bir beyitten müteşekkil bir şiir olarak verilmiş olan “İnsân”¹⁸ adlı şiirin de beş beyitli bir gazel; *Ey Yurdum* adlı şiir kitabında dörder mısralık dört bend (aaxa – xaxa – xaxa – xaxa) olarak gösterilen “Değil”¹⁹ başlıklı ve aynı redifli şiirin aslında sekiz beyitli hikemî tarz bir gazel (aa – xa – xa – xa – xa – xa – xa – xa), keza dörder mısralık dokuz bend ve bir beyit (aaxa – xaxa – xaxa – xaxa – xaxa – xaxa – xaxa – xaxa – xa) hâlinde verilen “Dün ü Bugün Ben”²⁰ başlıklı şiirin de aslında ilk beyti musarra on üç beyitli bir gazel (aa – xa – xa – xa – xa ...); *Zulmetten Nûra* kitabında üç dörtlük bir şiir olarak verilmiş olan “Hepsi Vatan İçin” başlıklı şiirin de altı beyitli “vatan” redifli bir gazel (aa – xa – xa – xa – xa – xa – xa) olduğu da anlaşılmaktadır.

Klasik Türk edebiyatında gazellerin beyit sayısı genellikle dört-on beş arasında değişmektedir. Bununla birlikte dört beyitli gazellere çok az rastlanır. En çok yazılanlar beş ve yedi beyitli gazellerdir. Bâkî ve Nâilî’nin gazelleri genellikle beş, Fuzûlî’nin yedi beyitli olup Şeyh Galib’de daha uzun, on bir-on beş beyitli gazellerle karşılaşılır. Kesin bir kural olmamakla birlikte klasik Türk edebiyatında gazeller genellikle beş, yedi, dokuz, on bir gibi tek sayılı beyitlerle söylenmiştir. On beş beyitten uzun gazellere “gazel-i mutavvel” adı verilir. Ahmedî ve Nesîmî’nin otuz ve elli beyte kadar uzayan gazelleri vardır.²¹

18 Abdülfettah Rauf, *Yine Vatan İçin*, 69.

19 Abdülfettah Rauf, *Ey Yurdum*, 94.

20 Abdülfettah Rauf, *Ey Yurdum*, 125.

21 Haluk İpekten, “Gazel”, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, İstanbul 1996, C. 13, s. 441.

Abdül Fettah Rauf'un yazdığı gazelleri bu açıdan incelendiğinde klasik Türk edebiyatındaki genel temayülü yansıttığı söylenebilir. Bu manada Üsküplü Fettah Efendi'nin yazdığı gazellerin çoğu 5-9 beyit arasındadır. Fakat beyit sayısı beşten az ve dokuz, hatta on beş beyitten fazla, gazel-i mutavvel diyebileceğimiz gazeller de yazmıştır. Öyle ki beyit sayısı beşten az olan gazellerin içinde "Kalmadı"²², Gazel/15²³, "Ey Dehr-i Kıymet-i nâ-şinâs!"²⁴, "Ulu Dergâhım Var"²⁵, "Gubâr-ı Râhımdan"²⁶ şiir örneklerinde olduğu gibi dört beyitli gazelleri bulunduğu gibi; Gazel/5²⁷, "Paşa Yiğit"²⁸, "Yıkılmadıkça"²⁹, "Hoşlanmam"³⁰, "Derd-i Derûnum"³¹ şiir örneklerinde olduğu gibi, eski tabirle "gazel-i nâkıs" veya "nâ-tamâm gazel" diyebileceğimiz üç beyitli, hatta "Nev-zemîn Gazel" örneğinde olduğu gibi iki beyitli gazelleri de bulunmaktadır.

Abdül Fettah Rauf'un yazdığı gazeller içinde beyit sayısı tek sayılı gazeller (64 gazel), beyit sayısı çift olan gazellerden (53 gazel) fazla olduğu tespit edilmiştir. Oransal olarak beyit sayısı tek sayılı gazellerin %55,17'sini, beyit sayısı çift olan gazellerin ise %45,68'ni oluşturduğu görülmektedir. En fazla yazılanından en az yazılanına doğru olmak üzere beyit sayısı tek sayılı olan gazeller 5, 7, 9, 3, 11, 13, 15, 19, 25; beyit sayısı çift olanları da 6, 8, 10, 4, 12, 16, 2, 14, 22, 26 beyitli gazeller şeklinde sıralanabilir.

22 Abdül Fettah Rauf, *Garâmî Parçalar*, 67.

23 Abdül Fettah Rauf, *Garâmî Parçalar*, 113.

24 Abdül Fettah Rauf, *Zulmetten Nûra*, 72.

25 Abdül Fettah Rauf, *Zulmetten Nûra*, 146.

26 Abdül Fettah Rauf, *Zulmetten Nûra*, 164.

27 Abdül Fettah Rauf, *Garâmî Parçalar*, 104.

28 Abdül Fettah Rauf, *Zulmetten Nûra*, 59.

29 Abdül Fettah Rauf, *Zulmetten Nûra*, 135.

30 Abdül Fettah Rauf, *Zulmetten Nûra*, 136.

31 Abdül Fettah Rauf, *Vardar*, 43.

Abdül Fettah Rauf Efendi'nin yazmış olduğu gazellerini yukarıda anlatılan özelliklerine göre bir tablo hâlinde göstermek gerekirse karşımıza şöyle bir tablo çıkmaktadır:

Tablo: Gazellerin beyit sayısına göre dağılım oranları

Gazellerin Beyit Sayısı	Şiir Kitabının Adı						Gazellerin Beyit Sayılarına Göre Toplamı	Toplam Gazeller İçindeki Yüzde- lik Oranları
	Garâmî Parçalar	Zulmetten Nûra	Na't ve Münâcât	Vardar	Yine Vatan İçin	Ey Yurdum		
5 Beyitli	16	-	1	2	2	1	22	(%18,96)
6 Beyitli	12	3	1	1	2	2	21	(%18,10)
7 Beyitli	9	2	3		2	1	17	(%14,65)
8 Beyitli	4	3	-	3	2	1	13	(%11,20)
9 Beyitli	5	1		2	-	2	10	(%8,62)
10 Beyitli	1		1	1	1	1	5	(%4,31)
4 Beyitli	2	3	-	-	-	-	5	(%4,31)
3 Beyitli	1	3	-	1	-	-	5	(%4,31)
11 Beyitli	-	-	1	1	2	-	4	(%3,44)
12 Beyitli	1		1		1		3	(%2,58)
13 Beyitli	-	-	-	1	-	2	3	(%2,58)
16 Beyitli		1	1				2	(%1,72)
2 Beyitli	-	-	-	1	-	-	1	(%0,86)
14 Beyitli			1				1	(%0,86)
15 Beyitli	1	-	-	-	-	-	1	(%0,86)
19 Beyitli	-	-	1	-	-	-	1	(%0,86)
22 Beyitli	-	-	-	-	-	1	1	(%0,86)

25 Beyitli			1				1	(%0,86)
26 Beyitli	-	-	1	-	-	-	1	(%0,86)
Toplam Gazel Sayısı	52	16	13	12	12	11	116	

Abdülfettah Rauf'un gerek beşten az olan iki, üç veya dört beyitli gazellerinde, gerekse yedi, dokuz, özellikle de on beş beyitten fazla olan mahlassız mutavvel gazellerinde, Kıt'a nazım şeklinin bir çeşidi olan ve kafiye düzeni mahlassız gazellerle aynı olan “nazm” (aa – xa) nazım şekliyle karışma ihtimalinin mevcudiyetini koruduğunu bilhassa belirtmekte fayda vardır. 13 beyitlik olan ve aşağıda ilk dört ile son beyti verilen, *Vardar* şiir kitabındaki “Dün ü Bugün Ben” başlıklı şiirini bu tür şiirlere bir örnek olarak göstermek mümkündür:

İçtimdi ben de bezm-i şebâbın şarâbını

Seyreyledimdi ben de o bâğın serâbını

Uçtumdu âsumân-ı tahayyülde bir zamân

Sardımdı bir zamân o bahârın sehâbını

Pür-neşve kokladımdı o rengîn çiçekleri

Sürdümdü devr-i zevk u şetâret-me'âbını

Mestâne dinledimdi tuyûr-ı garâmını

Gördümdü verd ü lâlesinin âb u tâbını

...

Baktıkça ağlarım bu günün ömr-i pîrine

*Andıkça çağlarım o mübârek şebâbını*³²

Bu şekilde mahlassız olarak yazılmış şiirlerin hangisinin gazel, hangisinin gazelle aynı kafiye düzenine sahip “nazm” olduğuna

32 Abdülfettah Rauf, *Vardar*, 125-126.

tam olarak karar verebilmek için şiirin başlığını, başlığın bulunmadığı durumlarda da muhtevasını, hitap şeklindeki ifadeleri veya bir gazele nazire olarak yazılıp yazılmadığı hususunu bir kıtas olarak almak mümkündür. Aynı karışıklık ihtimalinin mahlassız gazel-i mutaveller ile mahlassız yazılmış olan kasideler arasında da mevzubahis olabileceğini hatırlatmakta fayda vardır. Aşağıda ilk üç ve son beyti verilen, *Vardar* şiir kitabındaki 31 beyitlik “Kitâb-ı Hak” başlıklı şiiri de bu tip şiirlere örnek olarak göstermek mümkündür:

*Kur’ân bize Hakk’ın ezelî şânlı **kitâbı***
*Zulmetleri, kasvetleri yırtmıştı **ki tâbı***
Ezhâr-ı belâğında olan bûy-ı belâgat
*Ser-mest-i halâvet kılıyor kalb-i **harâbı***
Cennetlerinin zemzeme-i kevseri çağlar
*Pür-neş’e okundukça büyük va’d-i **hitâbı***
İnseydi yüce sâ’ikalar üstüne mutlak
*Bin pâre ederdi duyulan ra’d-ı **itâbı***
 ...
Yâ Rabbi hazîn kalbime fer çeşmime nûr et
*Dünyâyı ziyâ-dâr eden o şânlı **kitâbı**³³*

Bu tür şiirlerde de yukarıdaki kıtaslar tefrik edici birer unsur olarak kullanılabilir. Meselâ yukarıda bazı beyitleri verilen 31 beyit uzunluğundaki bu şiirin sonunda dua bölümünün bulunmasından, söz konusu şiirin gazel değil kaside nazım şekli ile yazıldığı anlaşılmaktadır.

Ayrıca burada, *Yine Vatan İçin* şiir kitabı hariç Abdülfettah Rauf’un yayınlanmış olan bütün şiir kitaplarının sonunda çoğunlukla iki beyitlik (dörder mısralık) veya az da olsa üç beyitlik (altı

33 Abdülfettah Rauf, *Vardar*, 97-98.

mısralık) “Kıt’a”lar hâlinde yer alıp şiir külliyyatı içinde önemli bir yekûn tutan söz konusu şiirlerinin, şair tarafından “Kıt’a” başlığı altında verilmiş olsalar da kafiye düzeninden “Nazm” şekli (aaxa) ile yazıldıkları anlaşılmaktadır. Aşağıda biri dört biri altı mısralık olan iki şiir bu tür şiirlere birer örnek olarak gösterilebilir:

Hüsrân-zede bir âşık-ı bî-çâreye döndüm

Pür-eşk-i elem bir deli fevvâreye döndüm

Hengâm-ı şebâbımda solup fasl-ı çemende

*Pejmürde kalan bir gül-i âvâreye döndüm*³⁴

Şâhlar kul olur dîde-i şâhânelerinde

Bir görse güzeller kapanır hânelerinde

Efsûnlu güzelliklerinin bir eşi yoktur

Hep dinlediğim geçmişin efsânelerinde

Bir kere eğer görse idi Kays-ı fakîrin

*Kalmaz gözü Leylâ gibi bir dânelerinde*³⁵

Kıt’a başlığı altında “xaxa” kafiye düzenine sahip olup şekil itibarıyla tam kıt’a özelliğini taşıyan aşağıdaki iki örnek bunların dışında tutulmalıdır:

Seyyâre-i dîdârını sarmış güzel elvân

Dilber görünür mihr ü kamer hâlelerinden

Al ruhlarının üstüne âsâr-ı sirişkin

*Hoş-ter görünür gülde seher jâlelerinden*³⁶

34 Abdülfettah Rauf, *Garâmî Parçalar*, 162.

35 Abdülfettah Rauf, *Garâmî Parçalar*, 173.

36 Abdülfettah Rauf, *Garâmî Parçalar*, 166.

Ehl-i Hakk'ın rengi mağdûriyyetin ta'rîf-için

Mâcerâ-yı alı söyler Kerbelâ her dem sana

Ehl-i butlânın sözü'n tervîc eden Âdem midir

*Âdem ol isterse hasm olsun bütün âlem sana*³⁷

İstisnaları olmakla birlikte gazelerde şairlerin mahlaslarının bulunması gazelin genel kurallarından biridir. Bilindiği üzere klasik Türk edebiyatında her şairin, şiirlerinde kullandığı takma bir edebiyat adı vardır ki buna “mahlas”, bu mahlası da şiirde kullanmaya “tahallus etme” denir. İmza hükmünde olan mahlasın gazelde belli bir yeri vardır ki bu çoğunlukla makta‘ beytinde yani son beyitte olur.³⁸ Bununla birlikte son beyitten önce de mahlasa yer verildiği görülmüştür.³⁹ Divan şiirinde mahlasız gazel çok azdır. Bir şiiri dışında şiirlerinde mahlası hiç kullanmayan Kadı Burhâneddin ile Kemal Paşazâde (İbn Kemal)⁴⁰ hariç tutulacak olursa, gazellerinde mahlas kullanmayan divan şairi hemen hemen yoktur denilebilir. Hatta divan şiirinde şairlerin bir kısmı vaktiyle kullandıkları mahlasları kullanmaktan vazgeçmişler ve mevcut mahlaslarının yanında ikinci bir mahlas kullanmışlardır.⁴¹

Abdül Fettah Rauf Efendi'nin de yazmış olduğu gazellerinde biri “gaipten seslenen, haber veren”⁴² manasına gelen Hâtif, diğeri de muhtemelen “Fettah” isminin, Rumeli ağızlarına has bir

37 Abdül Fettah Rauf, *Ey Yurdum*, 197.

38 Ömer Faruk Akün, “Divan Edebiyatı,” *TDV İslam Ansiklopedisi*, cilt 9 (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 1994) 394.

39 Saraç, *Klasik Edebiyat Bilgisi*, 360.

40 Akün, “Divan Edebiyatı,” 396.

41 Orhan Kurtoğlu, “Divan Şiirinde Mahlas Değiştiren ve Birden Fazla Mahlas Kullanan Şairler”, *Bilig* 38 (Yaz 2006): 71-91, 72.

42 Süleyman Uludağ, “Hâtif”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, cilt 16 (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 1997), 467.

söyleyişle kısaltarak “Fetâ” biçiminde kullanıldığını düşündürmektedir. Bu kelimenin Arapçadaki sözlük anlamı “genç, yiğit, cömert” olan ve tasavvufi terminolojide “nefsine hâkim olma konusunda yiğitlik gösteren veya fütüvvet teşkilâtına mensup olan kişi”⁴³ anlamına gelmektedir. Burada da görüldüğü üzere şairin klasik Türk edebiyatındaki mahlas kullanma kuralına da riayet ettiği görülmektedir. Bununla birlikte bütün gazellerinde mahlas kullanmadığını, hatta mahlassız gazellerinin sayısının mahlaslı gazellerden daha fazla olduğunu belirtmek gerekir ki yazmış olduğu 116 gazel içinde mahlaslı gazellerinin sayısı 34 ya da oransal olarak %29,31’dir. Dolayısıyla Abdülfettah Rauf Efendi’nin gazellerinin ancak dörtte birinde iki mahlasından birini kullanmıştır ki mahlaslı olan toplam 34 gazelinden 26’sında (%76,47) Hâtif mahlasını kullanırken Fetâ mahlasını yalnızca 8’inde (%23,52) kullanmıştır. Bu da onun, mahlaslı gazellerini kahir ekseriyetle Hâtif mahlasıyla yazdığını göstermektedir.

Klasik Türk edebiyatımızda neredeyse her zaman mahlaslı olarak yazılan ve mahlasın gerekli bir unsur olarak daima dikkate alındığı gazel nazım şeklinin, Tanzimat sonrası şairleri tarafından yarıya yakın mahlassız yazıldığı⁴⁴ gibi Abdülfettah Rauf Efendi’nin de şiirlerinin dörtte bir gibi çok az bir oranda mahlasla yazılmasında bu şiirlerin pek çoğunun artık divanlarda değil de gazete ve dergilerde altlarında şair isminin zaten yazılı olarak yayımlanması ve yaşadığı dönem itibarıyla mahlassız şiir anlayışının yaygın olduğu Batı edebiyatının iyice tesirini göstermiş olmasının, önemli bir payı olduğunu düşünüyoruz.

Abdülfettah Rauf Efendi’nin genel olarak şiirlerinde ve gazellerinde kullanmış olduğu Hâtif mahlası hakkında daha fazla bilgi

43 Süleyman Uludağ, “Fütüvvet”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, cilt 13, (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 1996), 259.

44 Andı, “Divan Edebiyatında Özgünlük,” 4.

için Abdülkadir Dağlar'ın, Dr. Sevba Abdula'nın editörlüğünde yayımlanan "*Abdül Fettah Rauf: Şiiri, Düşünce Dünyası ve Hayatı*" adlı kitapta yer alan çalışmasına⁴⁵; Fetâ mahlası hakkında da daha fazla bilgi için ise bizim de bu çalışmamızın içinde yer aldığı bu kitapta yer alan Ahmet Tanyıldız'ın "*Mahlas Meselesine Katkı: Abdülfettah Rauf'un Şiirlerindeki 'Fetâ' Kelimesini Mahlas Olarak Değerlendirme*" başlıklı çalışmasına bakılabilir.

Klasik Türk edebiyatında şair, mahlasını yalnız sözünü değil aynı zamanda mahlasının anlamını da kastederek kullanırsa, yani mahlasını tevriyeli olarak kullanırsa buna "*hüsn-i tahallus*" (güzel mahlas kullanma) denir ki Bâkî'nin gazellerinde bunun pek çok örneğini görmek mümkündür. Abdülfettah Rauf Efendi'nin gazellerinde bunun örneğini pek çok göremezsek de Hâtif mahlasını kullandığı "*olmayan*" redifli gazelin makta beytinde "*hüsn-i tahallus*" yaptığını görmek mümkündür. Örneğin aşağıda verilen beyitteki "*Hâtifim*" ifadesiyle hem mahlas hem de "*hâtif*" kelimesinin "*gâipten gelen ses*" anlamı kastedilmiştir. Dolayısıyla şair burada mahlasını tevriyeli olarak kullanmak suretiyle bir taraftan da "*ben gaipen gelen sesim, gaipen haber veriyorum*", onun için benim düşüncelerimi anlatmaya ve anlamaya lisanlar, yetersiz kalır demek istemektedir:

Hâtifim efkârıma yetmez lisânlar anlamaz

*Lehceimizden âşinâ-yı sırr-ı efkâr olmayan*⁴⁶

Klasik Türk şiirinde, dolayısıyla estetik unsurları ve mazmunları ile divan şiirinin esas temsilcisi ve her bakımdan kalbi sayılan gazel⁴⁷ nazım şeklinde en önemli unsurlardan biri de rediftir. Be-

45 Abdülkadir Dağlar, "Üsküp'ün Törelî Şâiri Abdülfettah Rauf'un Hâtif Mahlasıyla Söylediği Şiirler," *Abdül Fettah Abdülfettah Rauf: Şiiri, Düşünce Dünyası ve Hayatı*, ed. Sevba Abdula, (Üsküp: IDEFE Yayınları, 2023), 129-152.

46 Abdülfettah Rauf, *Garâmî Parçalar*, 112.

47 Cihan Okuyucu, *Divan Edebiyatı Estetiği*, Kapı Yayınları, İstanbul 2011, 174.

yt esaslı nazım şekli olarak gazelin temel belirleyici unsuru olan kafiye'nin en önemli parçası konumunda bulunan redif, divan şiirinin, dolayısıyla gazelin en sevdiği bir kafiye tarzıdır. Kafiye'nin bütünleyicisi ve zenginleştiricisi olarak redife gazelerde çok fazla yer verilmiştir. Simetrik tekerrürü ile şiiri belirli bir kavram veya bir konu etrafında toplayan, bir atmosfer yaratan adeta bir mihver konumuna yükselen redif, ustaca kullanıldığında şiiri bir atmosfer içine alıp onu bir dizi çağrışıma açtığı gibi, çok defa gazelde belirli bir duygu ve düşünceye zemin hazırlayarak ona “yek-âhenk” diye nitelendirilen konu bütünlüğünü kazandırmaktadır. Redif divan şairinin özellikle kaside ve gazelde üzerinde dikkatle çalıştığı, getirdiği imkânları değerlendirdiği bir zemin olmuştur. Gazele bir hüviyet kazandıran redifler aynı zamanda şiirin ismi yerine geçmiş, ona damgasını vurduğu ölçüde “su kasidesi”, “eyler gazeli” gibi birer ad vermiştir.⁴⁸

Bu açıdan incelendiğinde de Abdülfettah Rauf Efendi'nin gazel nazım şekliyle yazdığı şiirlerin büyük bir çoğunluğunda redifi kullandığı ve klasik Türk şiirinin yukarıda sağladığını söylediğimiz imkânlarının hemen hemen hepsinden istifade yoluna gittiği görülmektedir. Bu meyanda Abdülfettah Efendi'nin toplam 116 gazelinin 70'i ya da oransal olarak yaklaşık %60,34 redifli iken, 46'sı ya da oransal olarak yaklaşık %39,65 redifsiz olduğunu belirtmek gerekir. Abdülfettah Efendi'nin şiirlerinde kullanılan aruz vezinlerinin ve rediflerin yapısı hakkında daha fazla bilgi için, Mehmet Akif Gözitok'un bu kitapta yer alan “Abdülfettah Rauf'un Şiirlerinin Ses ve Âhenk Unsurları Üzerine Bir İnceleme” başlıklı çalışmasına bakılabilir. Söz konusu çalışmada bu konu üzerinde etraflıca durulduğu için, biz burada aynı şeyleri tekrar etmemek adına yalnızca Abdülfettah Rauf Efendi'nin şiirlerinde ve gazelerinde, rediflerden konu birliğini sağlanması amacıyla istifade edildiğini özellikle belirtmekle iktifa edeceğiz.

48 Akün, “Divan Edebiyatı,” 402.

Bu bakımdan Abdülfettah Rauf Efendi'nin gazellerindeki rediflerin tetkik edilmesi, onun söz konusu gazellerinin bir tarafı ile daha iyi anlaşılmasını sağlayacağı söylenebilir.

Klasik Türk edebiyatı geleneğinde Arapça, Farsça ve Türkçe'den ikisi veya üçüyle karışık surette söylenmiş gazeller de olup bunlara “*mülemma' gazel*” adı verilmektedir. Sözlükte “renk renk, alacalı olan” anlamına gelen *mülemma'* kelimesi terim olarak özellikle Fars ve Türk edebiyatlarında Türkçe, Arapça ve Farsça söylenmiş beyit ve mısraların oluşturduğu şiirlere verilen ad olup böyle şiir yazmaya *telmi'* denilir. Şairlerin farklı dilde şiir söyleyebildiklerini ortaya koymak ve sanat göstermek için yazdıkları bu tür manzumeler zamanla usta şairlerce de itibar görmüştür. Mülemma'da mısralardan biri Türkçe ise diğeri Arapça veya Farsça yazılır. Bazı şairler manzumelerinde yabancı dille söylenmiş bir beyit veya mısraa yer vermişlerdir. Burada söz konusu edilen mısra yahut beyit tazmin veya iktibas sanatından ayrı olarak şairin kendisi tarafından söylenir. Mülemma' söyleyecek şairlerin yabancı dile hâkimiyetleri kadar o dilin şiirine de vâkıf olmaları gerekir.⁴⁹

Bu manada da Abdülfettah Rauf Efendi'nin sayıca çok az da olsa mülemma gazel yazarak klasik Türk edebiyatındaki bu geleneği de yerine getirdiği görülür. Abdülfettah Efendi, 116 gazeli içinden yalnızca iki gazelini mülemma gazel tarzında yazmıştır. Bu mülemmaların ikisi de Türkçe-Arapça olarak yazılmıştır. Bunlardan biri *Garamî Parçalar* adlı şiir kitabında zaten “Mülemma Gazel” başlığı yer alan gazeldir. Aruz vezninin Müstef'ilâtün Müstef'ilâtün kalıbıyla Fetâ mahlasıyla yazılmış 7 beyitli bu mülemma gazelin aşağıda da görüleceği gibi her iki mısraı Türkçe yazılmış olan üçüncü beytin dışında kalan diğer altı beytin her iki mısraı da Arapça yazılmıştır. Diğeri ise *Ey Yurdum* adlı şiir

49 Rıza Kurtuluş ve İskender Pala, “Mülemma”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, cilt 31 (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 2006) 539.

kitabında yer alıp aruz vezninin Mef'ûlü Fâ'ilâtü Mefâ'ilü Fâ'ilün kalıbıyla yazılan "Eyyühe'r-ricâl!" başlıklı gazeldir. Aşağıda da görüleceği gibi beş beyitli olan bu mülemma gazelin ilk dört beytin ilk mısraı Türkçe, ikinci mısraı Arapça olarak yazılmış olup son beytin iki mısraı da Türkçedir.

Mülemma' Gazel

Hel lâ tehaf min şeksi'l-vebâli

Ezhekte ruhî hel lâ tubâli

Yâ nûre aynî yâ ayne nûrî

Ferham bi-hâlî ve'taflî-bâlî

Nâsih ko pendî te'sîri olmaz

Cân çıksa billâh çıkmaz hayâli

Emelî semâî sevde'd-deyacî

İtla' bâ fakî yâ le'l-hilâlî

Yâ Rab innî ânestu nârâ

Bi'l-aşk-ı nârâ nûru'l-me'âli

Yâ nefsu fehla' na'leyke hazâ

Vâdi'l-mukaddes vâdi'l-cemâlî

Nâdâ münâdin kif yâ fetâyê

Ğub anke ve'nzur veche'l-halâlî⁵⁰

Eyyühe'r-ricâl!

Her şey'i fenâ bulup gidecek eyyühe'r-ricâl

El-hâkümü't-tekâsür bi'l-mâli ve'l-menâl

Bilmem nedir bu ömr-i kasîre bu tûl-ı derd

Kellâ seta'lemûne femâ tektenîf tenâl

Sen zanneder misin ki kalır yaptığın sana

50 Abdülfettah Rauf, *Garâmî Parçalar*, 119.

Kellâ letiis’elünne ani’n-naksı ve’l-kemâl

Cehliyle gafletiyle bulur tesliyyet kişi

Lev ya’lemûne mâ kudiye yektedi’l-kelâl

Allâh’a i’timâd edecek pâyidâr olur

Terk et dalâli eyle fetâ Hakk’a ittikâl⁵¹

Abdülfettah Rauf’un ayrıca örneği aşağıda verilen bir adet de mülemma kıt’a, daha doğrusu “nazm” yazdığı görülmüştür:

Meftûn-ı nigâhındır efendim dil-i şeydâ

Allâhu şehîdun ve kefallâhu şehîdâ

Aşka ten ü cân varını ver aşk ile zîrâ

În mitte şehîdâ tekün in ‘işte sa’îdâ⁵²

Klasik Türk edebiyatında gazel nazım şekliyle yakından ilişkili önemli geleneklerden biri de nazire geleneğidir. Klasik Türk edebiyatı geleneğinde “bir şairin manzum bir eserine başka bir şair tarafından aynı vezin ve kafiye yazılan şiir” diye tanımlanan **nazîre** için **nazîre yazmak** yerine **tanzîr** ve **tanzîr etmek** yanında nazîre deme, cevap deme, cevap verme tabirleri de kullanılmış, nazîre yazana **nazîre-gû**, **nazîre-perdâz** denilmiştir. Türk edebiyatında hemen her nazım türündeki şiirler tanzîr edilmekle beraber nazîre en çok gazel ve mesnevi şekillerinde yazılmıştır.⁵³ Abdülfettah Rauf Efendi’nin Yahya Kemal’e ait Mef’ûlü Mef’ûlü Mef’ûlü Fe’ûlün vezinli “erenler” redifli “Vedâ Gazeli”ni aynı vezin kalıbıyla tanzîr etmek suretiyle klasik Türk edebiyatının gazel nazım şekli ile ilgili bu geleneği de yerine getirdiği görülmektedir.

51 Abdülfettah Rauf, *Ey Yurdum*, 80.

52 Abdülfettah Rauf, *Garâmî Parçalar*, 184.

53 M. Fatih Köksal, “Nazîre”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, cilt 32 (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 2006), 456.

Bazı retorikçilerle edebiyat tarihçilerine göre bir şiirin nazîre sayılabilmesi için esas alınan şiirle aynı vezin ve kafiye de olması yeterliken bazılarına göre aralarında ifade ve konu birliği de aranır. Bazılarına göre de nazîre esas şiiri her bakımdan geçmeli veya en azından onun seviyesine ulaşabilmelidir.⁵⁴ Abdülfettah Efendi'nin, Yahya Kemal'e ait söz konusu gazeli aynı vezinle tanzir etmek ve beş beyitli gazeli on üç gazele çıkarıp ifade gücü bakımından olmasa da beyit sayısı bakımından ikiye katlamak ve ayrıca "zemin" gazelle ifade ve konu birliğini sağlamak suretiyle nazire yazma geleneğinin üç şartını da yerine getirdiği görülmektedir:

Yahyâ Kemâl'e Nazîre

*Son fecrime bir neş'eli şâm olsun erenler
Aşkın bâğî gülbü-yı meşâm olsun erenler
Bir bâde-i sevdâ ile bir şûh-ı dilârâ
Meftûnlara aksâ-yı merâm olsun erenler*

*Âhûları âsâr-ı bahârıyla cihânlar
Arzumuza bir lahzada râm olsun erenler*

*Bin neş'e ile kurduğumuz bezm-i safâda
Ferhâd ile Mecnûn'a selâm olsun erenler
Bir köşede nûş ettiğimiz câm-ı kanâ'at
Zühhâd-ı tama'kâra harâm olsun erenler
Îmân ile kat' ettiğimiz râh-ı fenâda
Hem-râh bize ebrâr-ı kirâm olsun erenler*

54 Köksal, "Nazîre," 456.

*Dünyâda sa'âdet ile kâm almayacaklar
Ukbâda cemâlinle bekâm olsun erenler
Bir nazra-i Mecnûn ile Leylâ-yı fenâyâ
Bakmışlara ahmak diye nâm olsun erenler*

*Biz terk-i enâm eyleyerek lezzeti bulduk
Rindân bize mağbût-ı enâm olsun erenler*

*Halkın nesi var Hakk'a bedel ey koca nâdân
Uşşâk-ı bekâsınca benâm olsun erenler
Bilmem sözü ben söyleyemem şi'r ile dehre
Bir âh-ı derûn tuhfe-i hâm olsun erenler*

*Yahyâ'sını ihyâyâ özenmiş gibi Hâtif
Şi'rim dahi isminle müdâm olsun erenler*

*Yurt bülbülü dünyâyı tutan şöhretinizle
Ma'sûkanız Üskûb'üne nâm olsun erenler*

Yukarıda anlatılanlardan da anlaşılacağı üzere, gerek doğrudan “Gazel” başlığı, gerekse çeşitli farklı başlıklar altında gazel nazım şekliyle yazmış olduğu şiirlerde genel itibarıyla gazel nazım şeklinin klasik Türk edebiyatı geleneğindeki kaidelerine sıkı sıkıya uyulmuş olmakla birlikte Abdülfettah Rauf Efendi'nin bu nazım şekliyle yazılmış bazı şiirlerinde bu şeklin bazı kaidelelerinden kısmen sapıldığı da görülmektedir.

Abdülfettah Efendi'nin gazel nazım şekli ile söylediği şiirlerdeki en önemli sapmaların kafiye-redif ve kafiye örgüsüyle ilgili olduğunu belirtmek gerekir. *Garamî Parçalar* şiir kitabının sonlarında Gazeller bölümünde doğrudan bu başlıkla üçüncü sırada verilen, aruz vezninin *Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün* kalıbıyla

yazılmış 5 beyitlik “*beni*” redifli gazel bu tür sapmaların yapıldığı örneklerden biridir. Aşağıda beyitlerin tamamını verdiğimiz bu gazel örneğinde görüleceği gibi ilk dört beytin hepsinde “*beni*” ifadesi redif olarak tekrarlanırken, makta beytinde “*beni*” yerine “*gibi*” ifadesi kullanılarak redifte sapma yapıldığı görülmektedir:

*Geçmişin Mecnûn’una döndürdün ey Leylâ **beni***

*Çiğnedin rüsvâ-yı âlem ettin ey sevdâ **beni***

Çeşmi kâfir, zülfü kâfir kendi kâfir bir güzel

*Mahvedip îmânımı sen ettin isti’lâ **beni***

Bir muvahhidken görüp ben ey büt-i zîbâ seni

*Eyledin efsûn edip bir büt-perest tersâ **beni***

Nûrunu süzmek dilerdim suç mudur kıldın bugün

*Tûr-ı hüsnün karşısında titreyen Mûsâ **beni***

Sardı Şem’ûn-vâri ağyârım yazık etrâfımı

*Gadr-ı ağyâra düçâr oldum uçan İsâ **gibi**⁵⁵*

Yukarıdaki gazelin rediflerinde görülen sapmanın, aynı zamanda kafiye konu olan sözcüklerin seçimindeki karışıklıktan ötürü kafiyelerde de yapıldığı dikkat çekmektedir. İlk Gazelin matla beytinden anlaşıldığı üzere görünürde gazelin kafiyesini tek olan uzun “â” teşkil etmekle birlikte ikinci beytin kafiye olan ikinci mısra da kafiye olarak seçilen “isti’lâ” kelimesinin sonundaki iki ses (“-lâ”) kafiye bakımından, daha çok matla beytinin ilk mısraının kafiyesine konu olan “Leylâ” kelimesinin birebir aynı olan iki sesine uymaktadır ki bu durumda matla beytinin ikinci mısraındaki “sevdâ” kelimesindeki kafiye (-â) havada kalmaktadır. Ayrıca üç, dört ve beşinci beyitlerin kafiye olan ikinci mısralarında kafiye olarak seçilen üç kelimenin de son iki sesi “-sâ” birebir aynı olup söz konusu üç mısraın kendi arasında ayrı olarak kafiyelemesine neden olmaktadır. Bu durumda

55 Abdülfettah Rauf, *Garâmî Parçalar*, 100.

gazelin kafiye örgüsünü birbirine karışmış olarak “aa – xa – xb – xb – xb” ya da daha doğrusu “ax – xa – xb – xb – xb” şeklinde göstermek de gayet mümkün görünmektedir.

Yukarıdaki kafiye örgüsündeki düzensizliğin bir benzerinin yine aynı kitabın “Gazeller” bölümünde sırasıyla onuncu olarak verilen, aruz vezninin Mef’ulü Mefâ’ilü Mefâ’ilü Fe’ülün kalıbıyla yazılmış 8 beyitlik gazelde de yaşandığını görebiliyoruz:

*Bir arslanı sayd eyledi bir gözleri âhû
Bilmem nice arz eyleyeyim hâlimi yâhû!*

*Bir tel saç ile bağladı efsûnladı eyvâh
Zincirleri yırtan deli bir sîne iken bu*

*Âfâka bile sığmaz iken bülbül-i rûhum
Koydu kafes-i aşkına bir gonca-i hoş-bû*

*Ma’bed diye âlemleri ben dar buluyorken
Mihrâb-ı garâm oldu acâ’ib iki ebrû*

*Yıldızları hülyâlarım az görüyorken
Bir çift iri göz oldu tîr-i kevkeb-i bârû*

*Bir hîç görüyorken nice bin subh-ı rebî’i
Lebrîz-i ziyâ eyledi bir yâr-i şafak-rû*

*Eflâk ü zemînde yok iken derdime dermân
Bir lûtf-i nigâh oldu benim derdime dârû*

*Bir söndürecek yoktu da bir va’de-i vuslat
Hicrânla yanan gönlüme serpmişti soğuk su*

Görüleceği gibi bu gazelde de şair her ne kadar şiir tamamında “u/û” (şiirin Osmanlı Türkçesinin Arap alfabesiyle yazıldığı dikkate alındığında “و” [vav]) sesini şiirin tamamında ortak kafiye olarak düşünmüş olmakla birlikte, fiiliyatta matla beytinin mısralarının kafiyesi “**âhû**” (أوه) sesleri iken, ikinci ile üçüncü beyitlerin kafiyeli olan ikinci mısralarının “bu/bû” (وب) sesleri; dört, beş, altı ve yedinci beyitlerin ikinci mısralarının ise “-rû” (ور) sesleri, makta beytinin kafiyesi de “u” (و) sesi olmaktadır. Dolayısıyla bu gazelin kafiye şemasını da fiili olarak “aa – xb – xb – xc – xc – xc – xc – xx” şeklinde göstermek gayet mümkündür. Dolayısıyla bu iki örnek, Abdülfettah Rauf Efendi’nin söylediği bazı şiir veya gazellerinde kafiyenin zeminini teşkil eden kelime veya sözcük seçiminde fazla titizlik göstermediğine işaret etmektedir bir bakıma.

Abdülfettah Rauf Efendi’nin gazel nazım şekliyle söylemiş olduğu bazı şiirlerinde dikkat çeken bir diğer sapma veya düzensizlik gazel-mesnevî/mesnevî-gazel şekillerinin iç içe girmiş veya kulanılmış olmasıdır ki bu da yine daha çok kafiye örgüsü düzensizliğiyle alakalı bir durum gibi görünmektedir.

Bu anlamda Abdülfettah Rauf Efendi’nin beyit esaslı gazel nazım şekliyle başlayan bazı şiirlerinin belli bir yerden sonra mesneviye dönüştüğü gibi, tam tersi durumların da vaki olduğu görülmektedir. Örneğin *Naat ve Münacât* adlı şiir kitabındaki “Bu da Bir İkrâr u Azm-i İstikrâr” başlıklı, 7 beyitlik şiirin aşağıda da görülebileceği gibi ilk iki beyti gazel (ya da *kıt’a-nazm*) şekliyle başlayıp geri kalan beş beyti mesnevî nazım şekliyle devam etmektedir (aa – xa – bb – cc – dd – ee – ff):

*Gerçi kalbim ezelî Rabb’ini îmânla **tanır***

*Kulluğunda suçu var kendine kul der **utanır***

Bu hayâtın şu mülevves çamurunda kalmış

*Bu ne gaflet! Geçici ömrü mü’ebbed mi **sanır***

*Hangi zevki bu hayâtın gam ile uçlanmaz
Hangi fecri geceye varmadı fikir et biraz*

*Bir avuç toprağa dönmez nerede bir şehnâz
Yerlere düşmeyecek nerde o bâlâ-pervâz*

*Ağzı toprakla kapanmaz hani hikmet-pervâz
Solmamış bir gülü göster hani yoktur bir şâz*

*Edeceksen kula etme sakın! Et Hakk'a niyâz
Kula şâyeste budur kulluk ile ol mümtâz
Yetişir boş yere ettin burada söz ile sâz
Gün gece zikr-i Îlâhî ile bak ol dem-sâz⁵⁶*

Yine Naat ve Münâcât adlı şiir kitabında, aruz vezninin *Mef'ûlû Mef'â'ilû Mef'â'ilû Fe'ûlûn* kalıbıyla yazılmış olan “Ârif Ona Derler ki” başlıklı toplam 26 beyitlik şiirin de aynı şekilde ilk on iki beyti gazel nazım şekliyle söylenmiş iken, geri kalan 14 beytin ise mesnevî nazım şekliyle devam ettiği görülmektedir (aa – xa – xa – xa – xa – xa – xa – xa – xa – xa – bb – cc – dd – ee – ff ...):

*Ârif ona derler ki onunla bula safvet
Her şey' ve ona vermeye bir nesne küdürret
Ârif ona derler ki onun kalb-i bülendi
Bir lahza bile Rabb'ine hiç etmeye gaflet
Ârif ona derler ne zikirden ne fikirden
Bıkmaz ola Allâh'ını hiç bulmaya vahşet*

*Allâh ile hep dâ'im olup kâ'im olurken
Hiç gayrisine kalbi onun etmeye ülfet*

56 Abdülfettah Rauf, *Na't ve Münâcât*, 30.

...

Yâ Rab bizi âriflere kıl hâdim-i irfân

Yâ Rab bize ver feyz-i yakîn neşve-i îmân

Câhillere kâhillere sayd etme îlâhî

Dîvân-ı şekâvette de kaydetme îlâhî

İhlâsıma burhân ebedî gözyaşım olsun

Her dem bana erbâb-ı vukûf yoldaşım olsun

Sür sürme-i ikânını kör gözlere yâ Rab

Ver feyz-i ulûhiyyetini özlere yâ Rab⁵⁷

26 beytinden ilk on ikisi gazel, geri kalan beyitleri mesnevi nazım şekliyle söylenmiş olan yukarıdaki şiir, ya gazel ve mesnevî diye iki ayrı şiir olarak kabul edilmeli veyahut gazel-mesnevî karışımı söylenmiş şiir olarak görülmelidir ki hem tek vezinle söylenmiş olması hem de şiirin sonunda tek bir tarihin yer almış olması, ikinci ihtimalin daha ağır basacağını göstermektedir.

Bu anlamda son olarak yine Naat ve Münacaat şiir kitabında “Gazeller” bölümünde doğrudan “Gazel” başlığı altında verilen, aruz vezninin *Fâ’ilâtün Fâ’ilâtün Fâ’ilâtün Fâ’ilün* kalıbıyla söylenmiş olan ve aşağıda örneği verilen 19 beyitlik şiirin de ilk altı beyti gazel nazım şeklinin kafiye örgüsü (aa – xa – xa – xa – xa – xa) ile söylendikten sonra, arkasında gelen 7-14 arasındaki beyitler “bb – bb – cc – cc – dd – dd – ee – ee” gibi farklı bir kafiye örgüsüyle devam ettikten sonra 15-26 arasındaki beyitlerin tekrar gazel kafiyesiyle devam ettiğini söyleyelim. Bunun da klasik Türk edebiyatı geleneğinde rastlanmayan bir durum olduğunu ayrıca belirtmek gerekir.

Aczime kâbil değil arz eylesin efkârını

Rûh-ı cûşânına mevcâmevc olan eş ’ârını

57 Abdülfettah Rauf, *Na’t ve Münâcât*, 34-37.

Kudretim kâfî değil tasvîre nâcârım evet
 Bâğçenin ezhârını yıldızların envârını
 Nûr-ı fecre hâme-i rûhu batırsam yetmiyor
 Lehce-i şî'rim terennüm eylesin esrârını
 Dursun âvâz-ı yetîmân sussun esvât-ı cihân
 Dinlesin gökler şu kalbin âh-ı âteş-bârını
 Dinlesin mülk ü melek duysun o arş-ı kibriyâ
 Sîne-i hicrân-medârın nâle-i nâcârını
 Kalbimin kanı mürekkeb olsa zakkûmdan kalem
 Yetmez ifhâm etmeye derd-i derûn-ı zârını
 Bâğçesi bir gün solar yoktur muhalled bir safâ
 Dilberi bir gün kaçır olmaz visâlinde vefâ
 Bir emelde bin elem var bir safâda bin cefâ
 Ben de bilmem sen nesen ya ey hayât-ı pür-hafâ
 Ben de bilmem sen niçin mahbûb-ı âlemsin neden
 Muztarib bir rûha zindân-ı belâdır her beden
 Her yudum zevk bâdesinde bin humârın var iken
 Sunduğun her gülde saklanmış batarken bin diken

Her sarâyda baksanız bin makberin enkâzı var
 Her nevâda duysanız bin öksüzün âvâzı var

Dinlesen bir handede bin giryenin a'râzı var
 Hasret ü hüsrân ile bin âh-ı nâle-sâzı var
 Bin yıkılmış lâneden inşâ ederler bir sarây
 Böyle her ma'mûrede saklandı bin vîrâne vay
 Bin figânı boğmaya ma'tûf olur mümkünse say
 Duyduğun bir zâlimi alkışlayan her hûy u hây

Parlat Allâh'ım cihânda cânda parlak nûrunu

Parçalanmış sînede göster Kelîm'in Tûr'unu

Seyyi'ât öldürdû hissetmez düşünmez anlamaz

Nefhet Allâh'ım şu kalbe feyz-i ihyâ sûrunu

Safha-i enfüste rûşen bunca âyâtın senin

Seyrine hâcet mi var âfâk-ı dûr-â-dûrunu

Sûreten bir parçacık etten ibâret kalbe sen

Lütfedip koydun kitâb-ı mu'ciz-i mestûrunu

Arza bak âfâka bak ecrâma bak envâra bak

Et temâşâ Rabb'inin dîdâr-ı nûr envârını⁵⁸

Nazım şeklinin daha çok kafiye örgüsü ile ilgili olan bu tür teknik sıra dışı durumların dışında Abdülfettah Rauf Efendi'nin aşk konulu gazellerinde sevgiliye olan hitaplarında da bazı sıra dışı durumların olduğunu da görüyoruz. Bilindiği üzere, sözlük anlamıyla zaten “kadınlarla sevgi üzerine konuşmak, söyleşmek” anlamına gelen gazelde aşık konumundaki şair daha çok aşktan ve sevgiliden bahsederek çoğu zaman söyleyeceklerini doğrudan muhatabı olan sevgilisine hitap ederek söylemektedir. Bilindiği gibi, klasik Türk şiirinde aşık konumunda olan şair, gazellerde sevgilisine her zaman “sen”li, “ben”li diye ikinci ve birinci teklik şahısta hitap etmektedir. Abdülfettah Rauf Efendi'nin gazel nazım şekliyle söylediği şiirlerinde sevgiliye, divan şiirinde yaygın ve samimî olan “sen”li “ben”li hitap şekline farklı olarak sıra dışı ve resmî olan “siz”li “bizli” hitap şeklini kullanması alışılmıştan dışında bir durum olarak dikkat çekmektedir. Fakat çoğunlukla ilk veya ikinci mısrada “siz”li hitap şekli bir kere kullandıktan sonra şiirin diğer kısımlarında “sen”li hitap şeklini kullandığı

58 Abdülfettah Rauf, *Na't ve Münâcât*, 113-115.

görülmektedir. Bu tür sıra dışı hitap şekillerinin bulunduğu beyitler yakından ve dikkatle incelendiğinde aslında şairin bu tür sıra dışı hitapların bazılarını bir tercihten ziyade ilgili ibare veya ifadeyi ya vezne ya da kafiye uydurma kaygısıyla yaptığı anlaşılmaktadır. Aşağıda bu duruma örnek olarak verilen aruz vezninin *Mef'ûlü Mefâ'ilü Mefâ'ilü Fe'ûlün* kalıbıyla söylenmiş olan “Senin Cemâlin” başlıklı, 9 beyitli gazeldeki “**gözleriniz**”; aruzun *Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün* ile aruzun *Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün* kalıbı ile söylenmiş 13 beyitlik “-ın et” redifli gazeldeki “**âvâreniz**”, “**biçâreniz**” ifadeleri ile “Tuhaf Sözlerden” başlıklı gazeldeki “**çehreniz**” ifadelerindeki “siz”li hitap şekli ilgili ibareleri vezne uydurma kaygısı ile kullanıldığı, “Tuhaf Sözlerden” başlıklı gazeldeki “**bizi**”, “**sizi**” şeklindeki ifadelerin daha çok önceki ve sonraki beyitlerin kafiyesine uyum sağlama kaygısıyla kullanıldığı, aynı gazelin son beytinde birinci mısradaki “seni” ifadesinden sonra ikinci mısradaki kullanılan “**sizi**” ifadesinin ise bir tercih olarak kullanıldığı görülmektedir:

Şen **gözleriniz** bitmez iki nurlu piyâle

Bir damla nigâhı veriyor neşve hayâle

...

Mehtâblı bahâr akşamının şu'lelerinden

Örmüş bu yüzündür diye olmuş **sana** hâle

...

Baktım bu çiçekler **sana** benzer dedim eyvâh

Düştüm galat-ı rü'yet ile böyle misâle⁵⁹

Âşk-ı **âvârenizdir** Hâtif-i **biçâreniz**

Düşmen-i **cânın** değil dilşâd-ı hoş dîdârın et⁶⁰

59 Abdülfettah Rauf, *Garâmî Parçalar*, 49.

60 Abdülfettah Rauf, *Garâmî Parçalar*, 111.

Pek **tuhafsın** ey beşer şeklindeki cennet kızı
Çehreniz bâğında açmış çifte gonca kırmızı

...

Ey kiraz lebli güzel kaç para **söyle** kıyyesi
 Müşterîyim ol kirazdan eyleme mahrûm **bizi**
 Müşterîyim ben değil yalnız semâ müşterî
 Müşterîdir almak ister sarmak isterler **sizi**
 Ben **seni** gördüm vuruldum kâbil-i kitmân değil
 Gözlerim gördü **sizi** kalbimde oldu bir sızı⁶¹

Bununla birlikte aşağıdaki beyit örneğinde görüleceği gibi Abdülfettah Efendi'nin çoğunlukla, divan şiirindeki sevgiliye genel hitap şekline riayet ettiğini söylemek mümkündür:

Kulundur âşkındır Hâtif-i nâcâr u meftunun
 Ya vaslınla bekâm et ya şehîd-i çeşm-i hunhâr et⁶²

Üsküplü Abdülfettah Rauf Efendi'nin klasik Türk edebiyatına bağlı olarak yazmış olduğu şiirler içinde en önemli yere sahip olduğu anlaşılan gazellerin bazılarını daha çok içeriği ile ilgili olan birtakım müstakil ve orijinal başlıklar altında yazması da klasik Türk edebiyatı geleneğine bağlı olarak yazılan gazelerde rastlanmayan, alışılmışın dışında, daha doğrusu şairin yaşadığı döneme ait bir yenilik olarak üzerinde durulması gereken bir durum daha arz ettiği söylenebilir. Klasik Türk edebiyatında bindiği üzere şiirler daha çok, “Gazel”, “Kasîde”, “Kıt'a”, “Rubâ'î” vb. gibi ait oldukları nazım şeklinin adlarını taşımakta olup ayrıca müstakil birer isimleri bulunmamaktadır. Bu anlamda gazeller, divanlarda “Gazeliyyât” müşterek başlığı altında sıralanırlar.

61 Abdülfettah Rauf, *Garâmî Parçalar*, 62.

62 Abdülfettah Rauf, *Garâmî Parçalar*, 109.

Abdülfettah Rauf Efendi'nin gazel nazım şekliyle yazdığı şiirleri bu açıdan değerlendirildiğinde *Garamî Parçalar* şiir kitabının sonundaki "Gazeller, Beyitler ve Şarkılar" bölümünde ayrı ayrı birer "Gazel" başlığı altında yer alan 27 şiir⁶³ ile diğer şiirlerle birlikte verilen "Bir Güzele Bir Gazel"⁶⁴ ile "Tegazzül"⁶⁵ başlığı altında yazılan şiirleri; *Naat ve Münâcât* şiir kitabının sonunda "Gazeller ve Kıt'alar" bölümünde "Gazel" başlığı altında yer alan 5 gazel⁶⁶; *Vardar* şiir kitabının sonundaki "Beytler, Gazeller ve Kıt'alar" bölümünde biri doğrudan "Gazel"⁶⁷ başlığı, ikisi "Kallenderâne Bir Gazel"⁶⁸ ve "Nev-zemîn Bir Gazel"⁶⁹ başlığı ile biri diğer şiirlerle birlikte "Tegazzül"⁷⁰ başlığı altında yazılan 4 gazel ile *Zulmetten Nûra* ve *Yeniden Vatan İçin* şiir kitaplarının içinde diğer şiirlerle birlikte "Gazel" başlığı ile yazılmış birer gazelle⁷¹ birlikte 40 gazelin dışında kalan, toplam 116 gazelinin 76'sı ya da oransal olarak yaklaşık %65,51'inin şeklin adıyla herhangi bir ilgisi olmayan daha çok muhtevayla ya da bazen şiirin redifiyle alakalı müstakil başlıklar altında yazıldığı görülmektedir.

Garamî Parçalar şiir kitabındaki "Güzel!", "Bir Güfte-i Perestîş", "Sevdim!", "Ne Hâcet!", "Âzâde Bıraksa", "Ne Saâdet!", "Mahrûm-ı Mesârrım", "Leylâ", "Tesâdüf", "Senin Cemâlin", "Bir Ben miyim?", "Kokladım", "Gece", "Gel", "Tuhaf Sözlerden", "Sevgilim!", "Sevgilim!", "Andı Şu Gönlüm", "Kalmadı", "İhtiyârlık", "Bir Şeb ki",

63 Abdülfettah Rauf, *Garâmî Parçalar*, 98-126.

64 Abdülfettah Rauf, *Garâmî Parçalar*, 26.

65 Abdülfettah Rauf, *Garâmî Parçalar*, 86.

66 Abdülfettah Rauf, *Na't ve Münâcât*, 108-115.

67 Abdülfettah Rauf, *Vardar*, 163.

68 Abdülfettah Rauf, *Vardar*, 164.

69 Abdülfettah Rauf, *Vardar*, 165.

70 Abdülfettah Rauf, *Vardar*, 66.

71 Abdülfettah Rauf, *Zulmetten Nûra*, 40; Abdülfettah Rauf, *Yine Vatan İçin*, 17.

“Tûfânlı Hissiyât” ve “Bir Zamanlar” başlıklı şiirler; **Yine Vatan** şiir kitabındaki “Yine Vatan İçin”, “Korkma! Ey Millet-i Mazlûme”, “Gurbet Elinden”, “Ey Gönül!”, “Bir Tecellî”, “Duymadın”, “İnsân”, “İntisâbım Var”, “Ne Güzel Şey”, “Olursa” (şiirin redifi) ve “Acırım” (şiirin redifi), “Nesini” başlıklı şiirler; **Ey Yurdum** şiir kitabındaki “Bîçâre Vatan”, “Yeni Yıl Münâsebetiyle”, “Eyyühe’r-ricâl”, “Bakın!”, “Değil” (şiirin redifi), “Kâbil mi?”, “Yok ve Yok”, “Yahyâ Kemâle”, “Yok mu”, “Ömrümce”, “Dün ü Bugün Ben”, “Kitâbe-i Seng-i Mezâr” (mütezâd); Zulmetten Nûra şiir kitabındaki “Rabbimizdir Bizi Dilşâd Edecek”, “Ey Dehr-i Kıymet-i nâ-şinâs!”, “Kâbûs”, “Paşa Yiğit”, “Görmez İsem Vatanda”, “Fırat-i Vatan Münâsebetiyle Yine Vatan Terâneleri”, “Hep Vatan İçin!”, “Ulu Dergâhım Var”, “Yıkmadıkça”, “Hoşlanmam”, “Ölecektir-Gülecektir”, “Üsküb’de Cenûb Hey’et-i İlmiyesi”, “Yeni Çıktı” (şiirin redifi), “Medeniyet” ve “Gubâr-ı Râhımdan” başlıklı şiirler; **Naat ve Münâcât** şiir kitabındaki “İtirâf”, “Elhamdülillah”, “Ârif Ona Derler ki”, “Sen ki İmân Eyledin”, “Mi’râc-ı Nebî”, “Münâcât”, “Mevlid-i Nebî” ve Mi’râc-ı Muhammedî” başlıklı şiirler ile **Vardar** şiir kitabındaki “Hüsrev-Âzâdeyim”, “Hep Bir Acı Efgân”, “Derd-i Derûnum”, “Fahriyye-i Mütecâsirâne”, “Bir Parça Gülümse”, “Dün ü Bugün Ben”, “Rebâb ol” ve “Bir Gecenin Elemi” başlıklı şiirler, gazel nazım şekliyle söylenmiş bu cümleden şiirlerdir.

Kompozisyon itibariyle gazelde tutulmuş iki yol vardır. Birincisi ve en yaygın olanı gazelin her beytinde, kendinden önceki ve sonrakilerle kafiye ve redif dışında bir bağ gözetmeden, birbirlerinden ayrı yapılmış gibi farklı şeylerden bahsetmek, aralarında ilk bakışta doğrudan doğruya bir ilgi görünmeyen değişik konu ve tasavvurlar işlemektir. Konu bütünlüğü yerine beyitleri arasında sadece kafiye bağlantısı bulunan bu tarz gazel yapısında bütün Şark sanatına hâkim olan estetik anlayış kendini göstermiştir⁷².

72 Akün, “*Divan Edebiyatı*,” 406.

Gazelde öteki yol ise bütün beyitlerin esas bir konu ve tasavvur etrafında toplanması, “yek-âhenk” diye adlandırılan bir bütünlük göstermesidir. Lâyıkıyla karıştırılmamış divanlar ve eski şiir mecmuaları bu tip gazellerden sayısı azımsanamayacak örnekler saklamaktadır. Şairi bazan konu ve ilgi dışı beyitler yazmaya zorlayan kafiye ve redif, çok defa da konuyu etrafında toplayan bir çağrışım merkezi olmaktadır. Konuca bütünlüğe, daha çok sevgili ve aşk dışındaki konuların işlendiği gazellerde rastlanır. Bunlarda, zihnini aşk ve sevgiliyle ilgili yığınla mazmunun bas-kısından uzak tutabilen şair öteki konuları daha bir bütünlük içinde ifade edebilmektedir. Bu tip gazellerde tabiat tasvirleri, küçük çapta münâcât, tevhid ve na’tlar, hikemî düşünceler, şahıs ve şehir methiyeleri, ferdî hayatın bazı ârızaları bir konu bütünlüğü içindedir. Eski müelliflerce sevgilinin güzelliğiyle aşkın ve içki zevkinin terennümüne mahsus şiir diye tarif edilen, esasen taşıdığı ismin başlangıçtaki kök mânâsına uygun olarak âşıkane söyleşmeyi, güzellikleriyle sevgilinin vafedilişini ifade eden gazel, hep bu dairenin içinde kalmayarak zamanla, belirtilen çeşitten değişik konulara da açılır.

Abdülfettah Rauf Efendi’nin klasik Türk edebiyatı geleneğine bağlı olarak gazel nazım şekliyle söylemiş olduğu şiirleri bu açıdan değerlendirilecek olursa kompozisyon itibarıyla birinci tarzda yazılmış gazel sayısı azımsanamayacak miktarda olmakla birlikte çoğunluğunun ikinci tarzda yazıldığı söylenebilir. Hacım itibarıyla bir teze konu olacak kadar geniş olan bu mevzunun etrafıca değerlendirilmesini bir yüksek lisans veya doktora çalışmasına bırakarak biz burada yalnızca her iki tarzda yazılmış gazellerine ikişer örnek vermekle iktifa edeceğiz. Aşağıdaki gazellerden, âşıkâne tarzda söylenip divan şiirinde kullanılan mazmunların yoğun olarak işlendiği ilk ikisi kompozisyon itibarıyla gazel söylemede tutulan birinci yol ya da tarza; üçüncüsü ise gazel söylemede tutulan ikinci yola ya da tarza örnek olarak gösterilebilir:

Nağmenin şekl-i semâvîsine bülbül dediler
Zülfünün tarz-ı nebâtîsine sünbül dediler
Bâğçe-pîrây-ı zemîn olmak için ârifine
Bir nümûne yapıp üstâd-ı ezel gül dediler
Bir demet sünbül-i cennet yed-i kudret alarak
Sırr-ı cânânan koyup ismine kâkül dediler
Ben senin bülbülünüm nâle benim kârımdır
Gül-dehânım! Bana gül gül ki sana gül dediler
Bana kısmet mi değil bir nefes emn u huzûr
Cevr ü mihnetle mi bilmem bana âh öl dediler
Bana şâ'ir demeyin âh u figândır şi'rim
Ben dedim bak ki Fetâ bu ne tecâhül dediler⁷³

Ey şu'le-i âh bezmine git şem'-i şebân ol
Ey nâle-i dil sem'ine var neş'e-resân ol
Git reh-güzerinde o dilârâ-yı melîhin
Ey eşkim edîbâne garîbâne revân ol
Ey bâd-ı sabâ ravza-i cânâna selâm et
Ey ebr-i siyeh semtine düş girye-feşân ol
Kirpiklerinin her teli bir ok dahi olsa
Ey sîne-i âvâre açıl sen de nişân ol
Şen gözlerinin her nazarı bârika saçsa
Ey rûh-ı şefef-dâde semender-i cevân ol
Hengâme-i pîrîde civanlık diliyorsun
Hâtif gibi gel sen de giriftâr-ı civân ol⁷⁴

73 Abdülfettah Rauf, *Garâmî Parçalar*, 116.

74 Abdülfettah Rauf, *Garâmî Parçalar*, 119.

Âdeme âlemde gâye neşve-i irfân imiş
 Ekl ü şürbü ancak gıdâ-yı süflî-i hayvân imiş
 Ey yemek içmekle kâ'im zannedenler ömrünü
 Kalb-i insânın gıdâsı sohbet-i yârân imiş
 Bak fakat yârân dedim yârân-ı dildir maksadım
 Çünkü yârân bildiğin birçokları mârân imiş
 Olma nâdâna musâhib zevke sâhib ol gönül
 Dûzah-ı dünyâ meğer hem-bezm-i nâdân imiş
 Ehl-i fazlın fazlını erbâb-ı fazl anlar hemân
 Kıymet-i irfânı takdîr eyleyen irfân imiş
 Kadr-i Kur'ân'ı bilir mi hiç şu zındık-ı mudill
 Kıymet-i hûbânı takdîr etmeyen umyân imiş
 Kadr-i cevherden yine cevher-şinâs anlar hemân
 Kadr-i gülden haz alan şu bülbül-i nâlân imiş
 Rûhumu bigâne herkes kalmışım bîkes bugün
 Bir gülîstân gördüğüm dünyâ meğer zindân imiş
 Kendimi bedbaht bilir mes'ûd bilirdim âlemi
 Halka baktım her biri bir derd ile giryân imiş
 Şehka-hicrân ile bir kuşede kaldım garîb
 Bâ'is-i ta'dîl-i derd hem-derdî-i ihvân imiş
 Hâtîfâ! Beyhûde efgân eyleme bak zevkine
 Çünkü sağlık sandığın hoşça geçen bir ân imiş⁷⁵

SONUÇ

Üsküplü Abdülfettah Rauf Efendi'nin yayınlanmış altı şiir kitabındaki şiirleri üzerinde yapılan bu çalışma, klasik Türk edebiyatı geleneğine bağlı kalarak kaleme aldığı, özellikle gazel nazım şekliyle yazdığı şiirleriyle, Osmanlı sonrası dönemde, özellikle iki Dünya Savaşı arası dönemde ve sonrasında 1960'lı yıllara kadar Makedonya'da bu edebî mirası yaşatan ve sonraki nesillere ulaştıran önemli bir temsilci olarak, şairin hem aruz veznine hem de klasik Türk edebiyatının estetik ilke ve kaidelerine ne kadar hâkim olduğu ortaya koymaktadır. Onun, özellikle gazel nazım şeklini tercih ederek klasik Türk edebiyatına bağlı olarak söylediği şiirler, yalnızca bu edebiyat geleneğinin devamlılığını sağlamakla kalmamış, aynı zamanda Osmanlı, yani Müslüman-Türk kültür mirasının bu topraklarda canlı olarak yaşama-ya devam ettiğinin de güçlü bir göstergesi olmuştur.

Abdülfettah Rauf Efendi'nin klasik Türk şiir geleneğine bağlı kalarak şiir söyleyip yazma tercihinin altında, şüphesiz ki onun Meddah Medresesi gibi Osmanlı ilim ve irfan geleneğine bağlı bir eğitim müessesesinde çok güçlü dinî eğitim almış olması ile Türkçenin yanı sıra Arapça ve Farsçayı da çok iyi öğrenmiş olması yatmaktadır, diyebiliriz.

Şairin bizim tespitlerimize göre aruz vezniyle yazılmış toplam 439 şiirinin 116'sının ya da oransal olarak %26,42'sinin gazel nazım şekliyle söylenmiş olması, bu nazım şeklinin onun edebî tercihleri arasında ne kadar önemli bir yere sahip olduğunu açıkça gözler önüne sermektedir.

Sonuç itibarıyla Abdülfettah Rauf Efendi'nin gazel nazım şekliyle yazdığı şiirlerinde gazelin klasik Türk edebiyatındaki yapı, şekil ve kompozisyon hususiyetlerine büyük ölçüde sadık kalınıp kafiye örgüsünden beyit düzenine kadar geleneksel şeklin korunduğu, aynı zamanda divan veya klasik Türk şiirin anlam

dünyasına ait mazmun ve konuların da büyük oranda işlendiği söylenebilir.

Bütün bunlarla birlikte biraz da yaşadığı dönemin etkisiyle olsa gerek şekil ve diğer bazı kaide ve hususiyetler bakımından bazı deformasyonların veya sıra dışı durumların görüldüğünü de belirtmek gerekir. Şairin birtakım tasarruflarıyla bu nazım şeklinin klasik Türk edebiyatı geleneğinde yüzyıllarca devam edegelen çerçevesinin kırılıp şekil açısından bazı kırmızı çizgilerin aşılması bazı örneklerde gazelin hem dış yapısı üzerinde oynanmış hem de ona şekil dışı bazı eklemelerde bulunulmuştur. Bu bağlamda, bir kısım gazeller müstakil başlıklar altında yazıldığı gibi, şeklin sahip olduğu geleneksel kafiye sisteminde bazı aksaklıklarla düzensizlikler kendisini gösterdiği gibi, bazan da klasik sistemin dışına çıkılarak farklı birtakım kafiye örgülerinin uygulandığı görülmektedir.

Bu çalışmamızda Abdülfettah Rauf Efendi'nin klasik Türk edebiyatı geleneğine bağlı olarak yazdığı şiirlerin yalnızca gazel şekli üzerinde durulmuştur. Ancak konu üzerinde çalışmamız esnasında şairin bu edebiyat geleneğine bağlı olarak yazdığı müstezâd, kaside, mesnevî, kıt'a, nazm, müseddes, muhammes gibi diğer klasik nazım şekillerinin de benzer tasarruflarla farklılaşmalara veya deformasyona uğradığı tespit edilmiştir. Şüphesiz ki bunda, şairin içinde bulunduğu dönemin modasına uygun değişmeye başlayan edebî zevk ve anlayışına göre bir dönüşümüne uğrayan kaidelerin ve şairin içinde yaşadığı farklı kültür ve medeniyetin kısmen etkisiyle değişik arayışlara yönelişinin önemli bir payı olduğunu söylemek gerekir. Abdülfettah Rauf Efendi'nin klasik Türk edebiyatı geleneğine bağlı olarak yazdığı şiirleri diğer nazım şekilleri bakımından ele alınıp incelendiğinde klasik Türk şiir tarihinin Balkanların, dolayısıyla Makedonya'nın bu dönemine ait önemli bir tarafına ışık tutulmuş olur diye düşünüyoruz.

KAYNAKÇA

- Akün, Ömer Faruk. “*Divan Edebiyatı*”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, Cilt 9. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 1994.
- Andı, M. Fatih. “Tanzimat Sonrası Türk Şiirinde Nazım Şekli Olarak Gazel”, *Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi- TÜDED*, Yıl 1993, Cilt: 26 , 1 - 10, 31.07.2012.
- Dağlar, Abdülkadir. “Üsküp’ün Törelî Şâiri Abdülfettâh Râuf’un Hâtif Mahlasıyla Söylediği Şiirler.” *Abdülfettah Rauf: Şiiri, Düşünce Dünyası ve Hayatı*, Ed. Sevba Abdula. Üsküp: IDEFEYayınları, 2023, 129-152.
- Engüllü, Suat. *Türkiye Dışındaki Türk Edebiyatları Antolojisi: Makedonya-Yugoslavya (Kosova) Türk Edebiyatı*, Cilt 7, Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Fuzûlî. *Fuzûlî Dîvânı*, Haz. Dr. Abdülhakim Kılınç, İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, 2021.
- Gökçe, Emrah. “Fettâh Efendi’nin Şiirlerinde Klâsik Edebiyat Unsuruları.” *Abdülfettah Rauf: Şiiri, Düşünce Dünyası ve Hayatı*, Ed. Sevba Abdula, Üsküp: IDEFE Yayınları, 2023, 187-217.
- İpekten, Haluk. “*Gazel*”, TDV İslam Ansiklopedisi, Cilt 13, İstanbul 1996.
- Kurtoğlu, Orhan. “Divan Şiirinde Mahlas Değiştiren ve Birden Fazla Mahlas Kullanan Şairler”, *bilig*, Yaz / 2006, sayı 38: 71-91.
- Kurtuluş, Rıza – Pala, İskender. “Mülemma”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, Cilt 31, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 2006.
- Köksal, M. Fatih. “*Nazîre*,” *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. Cilt 32. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 2006.
- Okuyucu, Cihan. *Divan Edebiyatı Estetiği*, İstanbul: Kapı Yayınları, 2011.
- Abdülfettah Rauf. *Ey Yurdum*. Haz. Emre Aracı, Emrah Gökçe & Sevba Abdula. Üsküp: IDEFE Yayınları, 2023.
- . *Garâmî Parçalar*. Haz. Emre Aracı, Emrah Gökçe & Sevba Abdula. Üsküp: IDEFE Yayınları, 2022.
- . *Na‘t ve Münâcât*. Haz. Emre Aracı, Emrah Gökçe & Sevba Abdula. Üsküp: IDEFE Yayınları, 2023.
- . *Vardar*. Haz. Emre Aracı, Emrah Gökçe ve Sevba Abdula. Üsküp: IDEFE Yayınları, 2022.

- . *Yine Vatan İçin*. Haz. Emre Aracı, Emrah Gökçe & Sevba Abdula. Üsküp: IDEFE Yayınları, 2021.
- . *Zulmetten Nûra*. Haz. Emre Aracı, Emrah Gökçe & Sevba Abdula. Üsküp: IDEFE Yayınları, 2022.
- Saraç, M.A. Yekta. *Klasik Edebiyat Bilgisi: Birim, Ölçü, Kafiye*. Ankara: Türk Dili Kurumu Yayınları, 2019.
- Uludağ, Süleyman. “Fütuvvet.” *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. Cilt 13. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 1996.
- . “Hâtif. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. Cilt 16. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 1997.